

Nordens folkliga akademi – 10 år

Af BJÖRN HÖJER

Björn Höjer var fra 1967 til 1977 den første rektor for Nordens folkelige akademi i Kungälv. Han beretter her om de ti år.

Styrelsen

Den 15 juni 1967 mötte jag i Kungälv för första gången akademins styrelse. Ja, egentligen hade vi träffats tidigare, vid anställningsintervjun på Vartov i Köpenhamn, men då uppfattade jag inte mycket av ledamöterna. Jag fick ju heller inte tjänsten den gången. Dansken Niels Højlund fick den, men han hade sedan gripits av betänkligheter, kanske fruktan för styrning av ämbetsmän och organisationspampar. Alltnog, han hade hoppat av och jag hade hoppat in. Nu var tiden knapp att komma i gång, och jag var rätt orolig. Men farhågorna skulle visa sig vara obefogade.

Jag kom direkt från 13 års arbete på Tollare folkhögskola utanför Stockholm och hoppades få ge akademien folkhögskolekaraktär. Här mötte jag nu en samling folkhögskolemän, varav många förkroppsligade Grundtvigs tankar om en syntes mellan det vetenskapliga och det folkliga. – Jørgen Jørgensen, ordföranden, en gång folkhögskoleelev på Vallekilde, sedermera undervisningsminister och initiativtagare till akademien i Nordiska Rådet. Han visade sig vara en man med stor omtanke om skola och personal. Han var från början inte så förtjust i det kortkursprogram jag presenterade, men accepterade snart att långa kurser inte var möjliga, om man dels ville ha kvalificerade deltagare, dels saknade varje form av stipendieordning. – Roar Skovmand övertog 1969 ordförandeposten: Askovlärare, ämbetsman, historiker, delade han Jørgensens syn på de fria skolorna. Han lämnade 1977 ordförandeklubban till en tredje dansk, Vilhelm Nielsen, tillsammans med en väl inarbetad tradition att akademins rektor och lärare skall ges största frihet att lägga upp kurser och undervisning efter egna initiativ och idéer.

För övrigt fanns i styrelsen tre tidigare folkhögskolerektorer, Stein Fossgard från Norge, Heikki Hosia från Finland och Gösta Vestlund

från Sverige. Sigmund Skard, professor i amerikansk litteratur, var av genuin norsk folkhögskolesläkt. Nej, folkhögskoleandan var det inte svårt att vinna gehör för.

Organisationerna

I de bestämmelser som antagits av de nordiska regeringarna för Nordens folkliga akademi stod det klart utsagt att akademins verksamhet främst skulle rikta sig till lärare och ledare inom folkhögskolan samt det fria och frivilliga folkbildnings- och ungdomsarbetet.

Den utan konkurrens dominerande folkbildningsverksamheten i Norden bedrivs ju av studieförbunden, och dessa krävde omedelbart genom sina samarbetsorgan representation i akademins styrelse. För styrelsen och sedermera regeringarna var det självklart att akademien måste få en fast anknytning till dessa viktiga folkrörelser, en kanal i båda riktningarna för initiativ, idéer och debatt. Redan under det andra verksamhetsåret adjungerades därför fyra nya styrelseledamöter, representanter för studieorganisationernas samarbetsorgan i respektive land. Dessa fyra smälte snabbt in i styrelsen. En stor roll, särskilt när det gällde rekrytering av kursdeltagare, kom studiekonsulent Edith Loiborg från Folkevirke i Danmark att spela.

Enligt de nya bestämmelser, som gäller för akademien från 1978 har nu regeringarna att utse två styrelseledamöter vardera. I Danmark, Finland, Norge och Sverige har man valt att låta folkbildningsorganisationerna utpeka den ena ledamoten. Kontakten med de viktiga organisationerna kommer alltså att bestå.

Verksamheten

Det är dock i det praktiska arbetet som samarbetet skall ge resultat, inte bara i organisationsapparat och sammanträdesrutiner. Redan tidigt fick vi också en särskild kursform bredvid de av akademins styrelse och lärare självständigt planerade kurserna. Det var de s. k. samarbetskurserna som planerades tillsammans med en organisation eller en institution och rekryterades genom den. Akademins »egna» kurser var öppna för alla intresserade och de var flest till antalet. Men även dem fick vi efter hand för vana att planera i kontakt med utomstående fackmän och organisationer. En liten grupp lektorer kan ju inte vara experter på hela det vida fält som akademien ville omfatta.

Björn Höjer foran Nordens folkelige Akademi. Foto Claes Forsberg. Göteborg.

Bland det 30-tal organisationer, som akademien nära samarbetade med, var det två som knöt formella avtal med oss och därigenom blev en del av akademins organisation. Det var Nordiska Folkhögskolerådet och Studieförbundens samarbetsorgan. I det nordiska folkhögskolerådet fungerade akademins lektorer Ola Jonassen och Sten-Erik Fagerlund som sekreterare. Andra organisationer, som regelbundet kommit tillbaka som samarbetspartner i Kungälv är Nordiska folkhögskolan i Genève, de nordiska FN-förbunden, Nordiska Amatörteaterrådet, de nordiska biblioteksföreningarna, Oslo lærerskole och så en enskild person, nästan en institution, Erica Simon från Frankrike.

Utöver de nämnda kurserna måste också nämnas uthyrningskurserna, som akademien inte hade något ansvar för annat än att lokaler och personal ställdes till förfogande utan annan kostnad än för kost och logi. Antalet sådana uthyrningskurser kunde ofta vara lika stort som akademins egna, eftersom vi gärna ville att platsen skulle utnyttjas.

Specialisering eller bredd?

Akademien skulle enligt sin stadga vara ett centrum för studier av frågor som är väsentliga för det nordiska folkbildningsarbetets utveckling och förnyelse. Akademien skall, så fortsätter stadgan, i sin verksamhet sträva efter att väcka och utveckla förståelsen både för det mångfaldiga och det gemensamma i Nordens kultur- och samhällsliv samt för Nordens samverkan med den övriga världen.

En sådan inriktning måste leda till ett brett program, som spänner över vida vatten. Det låg ju också väl i linje med Grundtvig:

Oplysning være skal vor lyst,
er det så kun om sivet,
men først og sidst med folkerøst
oplysningen om livet . . .

Redan efter tre terminer framträder ett mönster. Vi hade kurser i vuxenpedagogik, ett ämne som hade litet att göra med utbildningsteknologi men mycket med folkbildningens mål och mening och dess olika former och problem i de nordiska länderna. Det var kurser i internationella frågor, om miljövard och massmedier. De estetiska ämnena gavs stor plats och folkhögskolans särskilda problem behandlades i flera kurser. Det första försöket med s. k. enmanskurser gjordes redan 1968 med professor K. E. Løgstrup som föreläste och diskuterade en vecka om vår tids etik. Den modellen kom sedan igen varje år, exempelvis med Brian Way från England, H. M. Enzensberger från Tyskland, Katri Niironen från Finland eller Hallvard Rieber-Mohn från Norge. Den siste i raden blev J. Th. Arnfred i januari 1977, hans sista utåtriktade insats.

Deltagare

Efter att akademien från hösten 1969 hade fått två lektorer har deltagarantalet i kurser och konferenser hållit sig mellan 600 och 800 varje år, med ett genomsnitt av c 25 deltagare per kurs. Fördelningen mellan Danmark, Norge och Sverige har varit jämn (se bilaga 1) men Island ligger på långt och dyrt avstånd. Därför har islänningarna bara kommit undantagsvis, utom vid speciella tillfällen när en hel grupp kommit med chartrat plan till en kurs, kanske på väg till en längre studieresa i Norden.

Finlåndarna var länge bara c 10 procent, men sedan akademins simultantolkning började fungera från danska, norska, svenska och till finska så steg deltagarantalet. Och när så akademien hade genomfört en internutbildning för simultantolkare på folkbildningsområdet hösten 1976, så att två tolkar per kurs kunde svara för tolkning både från och till finska, då kom Finlands deltagarantal upp i 20 procent.

Detta att få uttrycka sig på sitt eget språk är något centralt i det nordiska samarbetet. Jag glömmer inte den kraftfulla reaktionen från styrelsens nynorsktalande medlemmar, när jag en gång förklarade att vi tänkte ge ut programfoldern på omväxlande danska, norska och svenska och att norskan skulle vara bokmål. Beslutet blev ett annat. Bokmål alternerar nu sedan länge med nynorsk.

Hur har då akademien kunnat leva upp till stadgans bestämmelser att verksamheten skall rikta sig främst till lärare och ledare inom folkhögskolan samt det fria och frivilliga folkbildnings- och ungdomsarbete? »Främst« är ju ett tånjbart ord, och det gav oss en möjlighet att vända oss till en stor grupp av olika kulturarbetare. Folkhögskollärare och ledare från studieförbunden var väl flest, men därutöver kom lärarkandidater, bibliotekarier, författare, kritiker, dramapedagoger, politiker, forskare och många andra.

Medarbetare

Akademien har kunnat utveckla olika specialiteter mycket beroende på vilka lektorer som knutits till Kungälv. Dansken Poul Haahrs intresse för livsåskådningsfrågor kom att präglade de första åren. Samarbetet med Handelstidningen i Göteborg och dess litteraturkritiker Karl-Erik Lagerlöf kunde utvecklas genom Pouls efterträdare Ove Elvekjærns intresse för litteratur. Kvinnokonferenserna blev ganska många efter det internationella kvinnoåret och mycket på grund av finska lektorn Pia Sovio och senare norskan Mona Persvold. Den centrala position som akademien numera intar som idé- och informationscenter för vuxenpedagogisk forskning är till största delen danske lektorn Kim Mörck Jacobsens förtjänst. Invandrarkurserna och kurser för handikappade har främjats av finska lektorn Sinikka Metsätähti och kurserna för bibliotekarier har handlagts av akademins bibliotekarier Kari Schei från Norge och Carita Forsman från Finland.

I stort sett har hälften av lektorerna genom åren hämtats från folkhögskolorna i Norden, medan de övriga kommit från lärarhögskolor, universitet eller organisationsliv. Den snabba rotationen av lektorer med två-tre år som normal anställningstid har ställt stora krav på den övriga personalens kontinuitet. De båda sekreterarna Ole Backström från Finland och Miriam Holm från Sverige har givit stadga åt verksamheten, båda verksamma från 1968 och fortfarande i akademins tjänst.

Föreläsarna

Ett hundratal föreläsare om året har varit standard på akademien ända från det första året. En titt i årsberättelserna betyder ett möte med många av dem som präglat kulturdebatten i Norden under dessa år. Låt oss välja några från varje land:

Från Danmark: K. Helveg Petersen, Broby Johanssen, Amdi Petersen, Vagn Steen, Carl Scharnberg, Sven Borgen, Claus Clausen.

Från Finland: Kaarle Nordenstreng, Ulf Sundqvist, Helena Kekkonen, George Backlund, Christer Kihlman, Jörn Donner, Kosti Huuhka.

Från Norge: Finn Jor, Niels Christie, Edward Befring, Helge Ytrehus, Espen Haavardsholm, Berit Ås, Erik Damman, Ingeborg Lyche.

Från Sverige: Torsten Husén, Tage Erlander, Olof Palme, Björn Gillberg, Jan Myrdal, Sandro Key Åberg, Gunnar Adler Karlsson.

Från Island har föreläsarna varit sparsamma och bara tack vare att Nordiska folkhögskolans isländske rektor Magnus Gislason finns i Kungälv har Island regelbundet kunnat presenteras för kursdeltagarna genom föredrag, sång och samvaro.

Många föreläsare har också hämtats utanför Norden, t. ex. Arthur M. Schlesinger från USA och Ladislav Fialka från Tjeckoslovakien.

Att akademins föreläsare ofta kommit från vänster om mitten i partipolitiken är en direkt följd av att det är dessa som är mest aktiva i tidskrifter och böcker i den nordiska kulturdebatten. Ingen har valts efter partitillhörighet. Däremot har akademien alltid strävat att få föreläsare som har det levande ordet i sin makt och som framför allt kan delta i dialoger, samtal och grupparbete, inte bara föreläsa. Större delen av alla kurser upptas ju av sådana aktiverande arbetsformer.

Övriga arbetsformer

Lika viktig som den schemabundna tiden har jag alltid ansett den s. k. fritiden vara. Kvällssamtal i elevhemmen, utflykterna med båt och buss, teater- eller museibesök i Göteborg, samkväm med sång, musik och dans. Allt som allt – den tid när man mera personligt kan utbyta tankar och upplevelser med kamrater från andra länder. Akademin lokaler är byggda med den här avsikten och de fungerar väl. Ofta arrangerades i lokalerna konserter, teaterföreställningar eller konstutställningar, helst från andra länder än Sverige för att balansera det svenska utbudet i omgivningen. Då deltog både folkhögskolans elever och akademins kursdeltagare i en naturlig gemenskap.

En arbetsform vill jag också kalla den kontinuerliga kursvärderingen under och vid slutet av kursen. Den är en del av den deltagarstyrning som akademien eftersträvat. Den kan genomföras informellt varje dag eller muntligt eller skriftligt strax före hemresan. Den har genom åren inneburit en nyttig och stimulerande fortbildning för akademins kursledare.

En spridning av idéerna från akademins kurser sker genom de rapporter som utarbetas främst av lektorerna. Sedan akademien 1976 fick en egen institutionstekniker, Lennart Holm, och ändamålsenliga lokaler och maskiner, har det varit möjligt att distribuera rapporterna i större omfattning.

Långa kurser

Vi gav inte upp hoppet om de längre kurser på upp till tre månader, som Jørgen Jørgensen hade uppmanat oss till redan från starten. Hösten 1968 försökte vi för första gången med en kurs på två gånger sex veckor. Den första delen om allmän vuxenpedagogik fick inställas, men den andra perioden som behandlade de estetiska ämnena pedagogik genomfördes med 15 deltagare. 1970 försökte vi igen, nu med kursen Perspektiv på folkbildningsarbetet. Den omfattade två gånger tre veckor och samlade också 15 deltagare. 1974 års nordiska fortbildningskurs i vuxenpedagogik på tre veckor fick bara nio deltagare och en femtonveckorskurs i nordiska språk och modern nordisk litteratur fick inställas samma höst. Troligen för att ledighet med lön eller andra stipendiemöjligheter inte kunde erbjudas de sökande.

Slutsatsen är klar. Först måste ett tillfredsställande stipendisystem byggas upp, därefter är det helt säkert möjligt att genomföra längre kurser både för folkhögskolorna och folkbildningsorganisationernas lärare.

Kurser utanför Kungälv

Under tioårsperiodens senare del blev trycket på akademien starkt, när det gällde att förlägga kurser utanför Kungälv. Det gällde oftast att presentera alternativa folkhögskolor i deras egen miljö. Detta skedde då i Karlskoga 1974, i Middelfart 1975, i Numedal och Orivesi 1976, i Korpilahti, Fosen och Skåholt 1977. Kontakten med en unik miljö var också motivet till kurserna hos Erica Simon i Vanosc, nära Lyon. Dessa kurser om fransk kultur och franskt samhällsliv har akademien engagerat sig i sedan 1975 i samarbete med det nordiska folkhögskolorådet. Deltagarna får hjälpa till med skörden i de franska bondgårdarna, de får delta i det franska bylivet vid mässan, på kafé, vid boule-banan och hos kommunfullmäktige. Därtill kommer föreläsningar av experter från Grenoble och Lyon, allt kommenterat på madame Simons oefterhärmliga svensk-danska.

En nordisk verksamhet som akademins kräver en ständig utåtriktad kontaktverksamhet av rektor och lektorer med människor och organisationer runt hela Norden. Därför fick vi varje år vistas på resande fot i långa perioder. Ett tiotal längre resor per år var normalt för en kursledare. Personlig kontakt är nödvändig men ansträngande, i synnerhet när den måste ske med tåg och båt. Akademins budget har sällan tillåtit några flygresor.

Längre studie- och kontaktresor har under tioårsperioden företagits till Island, Frankrike, Tyskland, England, Polen och Tjeckoslovakien. Just delegationen från akademien till Prag och Bratislava leddes av Roar Skovmand, som med vänlig men klar logik gjorde klart för värdfolket de grundläggande skillnaderna mellan nordisk och östeuropeisk folkbildning.

Återbesöken blev många i Kungälv, och större internationella konferenser genomfördes hemma bl. a. i samarbete med Europarådet i Strasbourg, Open University i London och International Bureau of Adult Education i Holland.

Forskning

Den ideologiska grunden till Nordens folkliga akademi lades ju 1839 av Grundtvig med hans skrift om Nordens videnskabelige forening. Där målar han upp ett Göteborgsuniversitet med hundratals professorer, som i Aténs och Oxfords anda skall bedriva grundforskning och undervisning och kulturellt ena Nordens länder.

Att grubbla över om akademien har kunnat förverkliga något av Grundtvigs visioner är inte syftet med denna berättelse. Men genom alla de tio åren har styrelse och anställda dryftat om inte akademien borde vara en mötesplats även för nordiska forskare, ja, ett center för forskning. På tre områden har planerna konkretiserats.

Först har biblioteket successivt byggts upp, så att det numera är ett av de bästa när det gäller litteratur om folkhögskola och folkbildning i Norden. Samlingen av nordisk vuxenpedagogisk litteratur och tidskrifter är tämligen komplett. För det andra har enstaka intresserade forskare eller författare kunnat påräkna fritt uppehälle på akademien under perioder från en månad till ett år. Det har hittills gällt bara något tiotal, de flesta från Norden men också tre stipendiater från Polen och en från USA. För det tredje har sedan 1976 hållits en rad forskarseminarier omkring problem inom den vuxenpedagogiska forskningen. En kartläggning av denna har också genomförts. Kungälv har därmed blivit en markerad nordisk mötesplats för denna forskningsgren.

Samarbete med Nordiska folkhögskolan i Kungälv

Akademien inledde sin verksamhet 1968 som ett experiment med en försöksperiod på fem år. Orsaken till att denna period kom att förlängas till det dubbla var att det uppstod en lång och komplicerad diskussion om en sammansmältning, integration, av akademien och Nordiska folkhögskolan, som sedan 1947 verkar i Kungälv och är ägare till den anläggning där akademien arbetar. Den diskussionen hade många turer. Här är några av dem:

- 1969 De båda skolorna startar en gemensam utredning om integrationen.
- 1970 Skolorna enas om integration och föreslår regeringarna detta 1971.

- 1972 Nordiska Ministerrådet beslutar om fortsatt utredning och att akademien skall fortsätta tills vidare även efter försöksperiodens utgång.
- 1973 Ny utredningsman tillsättes.
- 1975 Ny bordläggning i Nordiska Ministerrådet.
- 1976 15.10 ger akademins styrelse upp tanken på integration och föreslår regeringarna att akademien permanentas och att ett nytt hyresavtal ingås med Nordiska folkhögskolan.
Och sedan går det fort.
- 1977 17.1 beslutar Nordiska ministerrådet att permanenta akademien.
- 1978 1.1 tillträder den nyvalda styrelsen. Nya stadgar för akademien.
Nytt hyresavtal med Nordiska folkhögskolan.

Under hela den här processen pågår emellertid olika former av samarbete, pedagogiskt och administrativt, mellan de båda skolorna, och detta kommer förmodligen att utvecklas i framtiden men mellan två självständiga institutioner med skilda styrelser, rektorer och lärare.

Ekonomi

Nordens folkliga akademi kostade i drift de fem nordiska regeringarna en halv miljon svenska kronor 1968/69. 1977 hade det stigit till en och en halv miljon. Deltagarna och deras arbetsgivare sköt själva till ungefär lika mycket för resor, uppehålle och förlorad arbetsförtjänst.

De flesta småskolor i varje enskilt land torde kosta mera.

En värdering

Positiva resultat av akademins verksamhet visar sig var gång kurserna leder till ett fortsatt nordiskt utbyte av föreläsare och deltagare, var gång fortsättningskonferenser eller nya nordiska samarbetsorgan skapas av tidigare kursdeltagare, var gång idéer sprider sig till grannländerna eller nya vänskapsband knyts. Allt detta kan ju inte mätas, men vi vet att det existerar. Det ger arbetet mening.

Nordens folkliga akademi är ett danskt kulturarv, placerat i Sverige på gammal norsk mark. Det har varit lyckligt att den danska folkhögskoletraditionen kunnat hållas levande. Den danske styrelseord-

förändren har varit en garanti för detta. Han har också varit vidsynt nog att acceptera att Grundtvigs idé fått utvecklas genom kontakten med de övriga nordiska ländernas kulturmönster.

Källor: Årsberättelserna för Nordens folkliga akademi i Kungälv.

Bilaga 1

Deltagare vid akademins kurser fördelade på länder och år

År	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige	Övriga	Summa
Våren 1968	71	29	—	34	91	—	225
1968/69	84	36	50	39	251	1	461
1969/70	147	55	1	178	221	4	606
1970/71	193	86	—	164	215	33	691
1971/72	159	84	4	190	165	2	604
1972/73	183	91	42	170	156	3	645
Hösten 1973	52	50	2	134	131	3	372*
1974	156	102	7	206	215	11	670
1975	216	101	6	190	192	1	706
1976	200	155	15	233	242	1	846
1977	156	139	14	212	137	1	659

* Från 1974 övergick alla nordiska institutioner till ett verksamhetsår, sammanfallande med kalenderåret.

Bilaga 2

Anställda vid Nordens folkliga akademi 1967–1977

(vikarier för kortare perioder än ett år har ej medtagits)

Rektor

Sverige Björn Höjer 1967–77

Lektor

Danmark	Poul Haahr	1968–70
	Ove Elvekjær	1970–73
	Thomas Mikaelssen	1973–75
	Kim Mørck Jacobssen	1976–
Finland	Pia Sovio	1973–75
	Sten-Erik Fagerlund	1975–
	Sinnikka Metsätähti	1976–78 (vikarie)
Norge	Wilhelm Otnes	1969–72
	Ola Jonassen	1972–75
	Mona Persvold	1975–
Sverige	Curt Ohlsson	1975–76 (vikarie)

<i>Bibliotekarier</i>		
Norge	Caroline Smedal Haslund	1968–71
	Kari Schei	1972–76
Finland	Carita Forsman	1976–
<i>Sekreterare</i>		
Finland	Ole Backström	1968–
Sverige	Miriam Holm	1968–
Finland	Gunnevi Hellsten	1972–73 (vikarie)
<i>Bibliotekskontorist</i>		
Danmark	Bente Elvekjær	1970–72
Finland	Annelie Salojärvi	1972–73
Sverige	Inger Blixth	1973–
<i>Kontorist</i>		
Norge	Ingebjørg Engelsen (deltid)	1975–77
<i>Institutionstekniker</i>		
Sverige	Lennart Holm	1976–
<i>Telefonist</i>		
Sverige	Sonja Axelsson	1976–